

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М.П.ДРАГОМАНОВА

БОБРОВА ЛАРИСА ГРИГОРІВНА

УДК 159.964.21-051-057.87

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТІВ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі психології і педагогіки Інституту педагогіки і психології в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Приходько Юлія Олексіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, Інститут педагогіки і
психології, професор кафедри психології та
педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Бондарчук Олена Іванівна,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,
завідувач кафедри психології управління.

кандидат психологічних наук, доцент
Юрченко Віктор Іванович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
директор Педагогічного інституту.

Захист відбудеться «24» листопада 2014 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «23» жовтня 2014р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціальні та економічні трансформації, що відбуваються останніми роками в українському суспільстві, призводять до виникнення широкого кола особистісних і міжособистісних проблем. Існування сучасних організацій та інших соціальних систем характеризується зростаючим рівнем конкуренції, змінами та перетвореннями, які супроводжуються різними конфліктами. У зв'язку з цим підвищується попит на психологічні послуги в різних сферах суспільної діяльності і, відповідно, зростають вимоги до якості підготовки психологічних кадрів у вищих навчальних закладах. Психологічні особливості професії психолога визначаються не тільки сферою його професійної діяльності, але і його особистісними якостями. Саме особистісні якості, стан сформованості внутрішньої психічної структури великою мірою визначають успіх його професійної діяльності.

Сучасні дослідники (О. Бондаренко, О. Бондарчук, Л. Кобильник, С. Максименко, Ю. Приходько, Н. Чепелева, Н. Шевченко, В. Юрченко, Т. Яценко та ін.) акцентують увагу на особливостях, характерних для осіб, які обирають професію психолога. Насамперед це прагнення до рефлексії і самопізнання, висока емоційна сенситивність, складний внутрішній світ, що часто характеризується наявністю внутрішньоособистісних конфліктів. Як свідчать дослідження, велике число молодих людей, обираючи професію психолога, керується не стільки бажанням у майбутньому працювати з людьми, скільки мотивами вирішення певних власних проблем. У молоді існує уявлення, що, отримавши підготовку за фахом психолога, вони зможуть безпомилково прогнозувати дії та впливати на поведінку інших людей. В процесі професійної підготовки такі уявлення поступово змінюються, що призводить до розчарування у виборі фаху та виникнення у майбутніх психологів нових внутрішньоособистісних конфліктів.

Внутрішньоособистісні конфлікти можуть призводити як до конструктивних, так і деструктивних наслідків. Знаючи чинники, які спричиняють виникнення цих конфліктів, особливості їх переживання, можна обґрунтувати умови, за яких майбутній фахівець буде спроможний використовувати позитивний потенціал таких переживань. У сучасній психології акцентується увага на позитивному потенціалі внутрішніх конфліктів, у центр вивчення висувається його трансформуюча, розвивальна функція (Л. Карамушка, К. Роджерс, В. Столін, Т. Титаренко, Т. Яценко та ін.).

Проблематика внутрішньоособистісних конфліктів ґрунтовно розкрита у роботах як зарубіжних (З. Фройд, К. Хорні, К. Юнг та ін.), так і радянських та вітчизняних психологів (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, О. Бондаренко, Б. Братусь, Ф. Василюк, О. Донченко, Б. Зейгарник, С. Карташов, О. Леонт'єв, Г. Ложкін, В. Мерлін, В. М'ясищев, М. Пірен, В. Столін, Т. Титаренко, А. Файзуллаєв та ін.).

У сучасних вітчизняних дослідженнях внутрішньоособистісні конфлікти вивчаються у зв'язку з проблемою вікового розвитку (Н. Герасимова, Т. Гущина, О. Донченко, Г. Дубчак, Т. Титаренко та ін.); проблемами професіоналізації (Е. Зеєр, А. Кунцевська, Г. Ложкін, Н. Повякель, та ін.).

Окремі аспекти дослідження стосуються проблем набуття психологами професійної ідентичності, психоконсультації та психотерапії внутрішньоособистісних конфліктів (О. Бондаренко, Л. Бурлачук, П. Горностаї, Н. Чепелева та ін.). Незважаючи на значну кількість публікацій проблема внутрішньоособистісного конфлікту майбутніх психологів залишається недостатньо вивченою. Актуальність і недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **“Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри психології і педагогіки Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом “Зміст, форми та методи удосконалення фахової підготовки психологів.” Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 01 березня 2010 року) та узгоджена Міжвідомчою радою НАПН з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 30 листопада 2010 року).

Об'єкт дослідження – внутрішньоособистісні конфлікти майбутніх психологів.

Предмет дослідження – психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів студентів - майбутніх психологів.

Мета дослідження – полягає у теоретичному та експериментальному вивченні психологічних особливостей внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів, обґрунтуванні, розробленні, апробації та впровадженні програми активізації позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів.

В основу нашого дослідження покладено припущення про те, що внутрішньоособистісні конфлікти майбутніх психологів мають свою специфіку та тісно пов'язані з такими особистісними утвореннями як самоствавлення, мотиваційна спрямованість та локус контролю, а активізація рівня розвитку цих характеристик є основною умовою розв'язання конфліктів конструктивним способом та сприяє особистісно-професійному зростанню майбутнього фахівця.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми внутрішньоособистісних конфліктів у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці.

2. Обґрунтувати психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження та визначити критерії, показники й рівні проявів внутрішньоособистісного конфлікту у майбутніх психологів.

3. Розкрити психологічні чинники, які детермінують виникнення внутрішньоособистісних конфліктів у майбутніх психологів та їх гендерні особливості.

4. Обґрунтувати, розробити та апробувати програму активізації позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх фахівців-психологів.

Методологічною основою дослідження виступили:

- вчення про діалектичний взаємозв'язок суб'єктивних і об'єктивних чинників становлення особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.);
- положення про закономірності формування когнітивної, емоційної та мотиваційної сфер особистості (Б. Зейгарнік, І. Кон, О. Леонт'єв, В. М'ясищев, В. Петровський, В. Столін та ін.);
- положення про особливості розвитку особистості в процесі професійної підготовки (О. Бондаренко, Л. Бурлачук, Е. Зеєр, Н. Чепелева та ін.);
- загальнотеоретичні підходи до феномену конфлікту (Н. Гришина, Г. Ложкін, В. Мерлін, М. Пірен та ін.); підхід, в основу якого покладено виокремлення позитивної функції конфлікту (Ф. Василюк, К. Роджерс, Т. Титаренко, К. Юнг та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження було застосовано: *теоретичні методи* - аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми внутрішніх конфліктів особистості; *емпіричні методи* - анкетування, тестування, констатувальний та формувальний експерименти. У дослідженні було використано низку психодіагностичних методик, зокрема: методика дослідження самостварення С. Пантелєєва, методика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікованому варіанті А. Прихожан, методика вивчення локусу контролю Дж. Роттера у модифікованому варіанті Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда, методика С. Бем для визначення гендерної ідентичності, опитувальник мотивації успіху та страху невдач А. Реана. Методом анкетування досліджувались особливості переживання внутрішніх конфліктів. У формувальній частині дослідження було застосовано метод позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, а також навчальні методи: бесіда, диспут, розповідь.

У дослідженні використано *методи математичної статистики*, зокрема метод Principal components, ортогонального обертання факторного рішення Varimax за допомогою пакетів Microsoft Excel, Statistika та статистичної системи SPSS.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження здійснювалося впродовж 2010 – 2013 років на базі Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Академії муніципального управління. Експериментальна

вибірка становила 335 студентів 1-го і 4-го курсів, які навчалися за спеціальністю «практична психологія».

Наукова новизна та теоретичне значення дисертаційного дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* систематизовано основні наукові підходи до вивчення внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів; модель внутрішньоособистісного конфлікту доповнено локусом контролю, самооцінкою, гендерною ідентичністю; здійснено порівняльний аналіз психологічних особливостей внутрішньоособистісних конфліктів студентів - майбутніх психологів та студентів - майбутніх менеджерів; обґрунтовано показники (зниження самооцінки, психоемоційне напруження, негативні переживання, погіршення механізму адаптації тощо) та визначено рівні (низький, середній, високий) проявів внутрішньоособистісних конфліктів; виокремлені типи внутрішньоособистісних конфліктів студентів-майбутніх психологів: *актуальний*, який характеризується залежністю від соціального середовища, конформною та поступливою поведінкою, невпевненістю у собі; *ключовий*, для якого характерна значна розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», *базовий*, в основі якого лежить мотивація уникнення невдач; емпірично досліджено психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів студентів-майбутніх психологів на різних етапах фахової підготовки, розкрито психологічні чинники, які детермінують їх виникнення, зокрема: *когнітивні*, в основі яких лежить значна розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», *емотивні*, які характеризуються заниженою самооцінкою, значними негативними переживаннями, агресією, високим рівнем тривожності, *конативні*, які характеризуються невпевненістю у собі та своїх діях, чутливістю до зовнішніх оцінок, вразливістю та пошуком підтримки оточення, мотивацією уникнення невдач; досліджено вплив гендерної ідентичності на переживання внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх фахівців; розроблено та апробовано програму активізації позитивного потенціалу внутрішньо особистісних конфліктів майбутніх психологів.

- *уточнено* психологічний зміст поняття «внутрішньоособистісний конфлікт», розкриті деструктивні (відчуття емоційного дискомфорту, занижена самооцінка, низькі показники позитивного самоствавлення, мотивація уникнення невдач) та конструктивні (самовдосконалення особистості, самоосмислення своїх потреб, інтересів та виокремлення найбільш пріоритетних із них, високі показники позитивного самоствавлення, адекватна самооцінка, мотивація досягнення успіхів) функції внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів;

- *подальшого розвитку набули* наукові позиції щодо методології дослідження психологічних особливостей внутрішньоособистісних конфліктів студентів-майбутніх психологів, їх уявлення про конструктивні способи вирішення цих конфліктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що

підібраний та апробований комплекс психодіагностичних методик, а також розроблена та апробована авторська програма активізації позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів майбутнього психолога може використовуватися практичними психологами для побудови програм психокорекції негативних наслідків внутрішньоособистісних конфліктів. Теоретичні положення та результати експериментального дослідження можуть бути використані у підготовці майбутніх психологів при вивченні таких навчальних курсів: «Вікова психологія», «Психологія особистості», «Психологічна корекція» та спецкурсу «Внутрішньоособистісні конфлікти: теорія і практика».

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали схвалення на двох Всеукраїнських конференціях (Київ, 2009, 2012); трьох Міжнародних конференціях (Ніжин, 2011; Кам'янець-Подільський, 2012; Київ, 2013); на засіданнях кафедри психології і педагогіки Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; на звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, 2010, 2011, 2013, 2014).

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес НПУ імені М. П. Драгоманова та Академії муніципального управління шляхом прочитання спецкурсу: «Внутрішньоособистісні конфлікти : теорія і практика» (довідка № 17/14 від 07.04 2014 року; довідка № 01-296 від 09. 04. 2014 року)

Публікації. Зміст та результати теоретико-експериментального дослідження відображено у 11 одноосібних публікаціях автора. Серед них 6 статей – у вітчизняних науково-фахових виданнях, 4 статті – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 стаття у зарубіжному виданні.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновку до розділу, списку використаних джерел (219 найменувань, з них 7 – іноземними мовами) та 12 додатків на 20 сторінках. Дисертація містить 12 таблиць і 8 рисунків на 26 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації складає 178 сторінок. Загальний обсяг дисертації – 218 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, здійснено аналіз та напрям її наукового опрацювання, визначено мету, завдання, методи, об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, представлено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У **першому розділі** «*Теоретико-методологічні засади дослідження особливостей внутрішньоособистісних конфліктів*» викладено основні психологічні підходи, теорії та концепції щодо сутності

внутрішньоособистісного конфлікту, його класифікації та психологічних особливостей прояву. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження внутрішньоособистісного конфлікту.

Внутрішньоособистісний конфлікт визначається як феномен інтрапсихічної природи, який має різноякісні та різнорівневі прояви. У психологічній літературі синонімічними стосовно внутрішньоособистісного конфлікту є поняття: внутрішні, особистісні, інтрасуб'єктивні, інтраперсональні конфлікти. На основі аналізу зарубіжної психологічної літератури встановлено, що проблема внутрішнього конфлікту у переважній більшості досліджень розглядається з урахуванням розуміння особистості, що складається в рамках тієї чи іншої теоретичної концепції особистості: інтрапсихічної, ситуативної та когнітивної. *Інтрапсихічні* (психодинамічні) концепції спираються на біопсихічну основу індивіда і представлені в теоріях З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера, Е. Фромма, К. Хорні та ін. *Ситуативні* спираються на розуміння конфлікту як реакції на зовнішній збіг обставин у роботах біхевіористів Б. Скінера, необіхевіористів Н. Міллера, Дж. Долларда. *Когнітивні* концепції ґрунтуються на розумінні конфлікту як пізнавального феномену, вони розкриті у роботах К. Роджерса, А. Маслоу, К. Левіна, В. Франкла, Л. Фестингера. У кожному з наведених напрямів зарубіжної психології існують свої течії, а в кожній течії - своя модель внутрішніх конфліктів.

У радянській психології можна виділити такі напрями у дослідженні природи конфлікту: клінічний (О. Лурія, В. М'ясищев та ін.); у контексті теорії розвитку (Л. Виготський, Г. Костюк, Л. Божович та ін.); діяльнісний (О. Леонтьєв, В. Мерлін, К. Абульханова-Славська та ін.).

Представники клінічного підходу розглядають психофізіологічні аспекти внутрішніх конфліктів, зокрема неможливість організму адекватно реагувати на суперечливі тенденції. У контексті теорії розвитку внутрішній конфлікт розглядається як прояв суперечностей, які виникають у кризові періоди життя людини. Вирішення цих суперечностей є рушійною силою розвитку психіки людини в онтогенезі. З позиції діяльнісного підходу різноманітні відносини, в які вступає людина в діяльності, є об'єктивно суперечливими, тому і мотиви, які нею породжені, є суперечливими, що і спричиняє виникнення внутрішніх конфліктів, які за певних умов фіксуються і стають структурними компонентами особистості. Близькі позиції до розуміння внутрішнього конфлікту як мотиваційного, мають місце в роботах Б. Зейгарник, М. Левітова, Т. Немчіна, С. Цицарева, А.Файзуллаєва та ін.

У працях зарубіжних та вітчизняних вчених внутрішній конфлікт розглядається у тісному зв'язку з компонентами самоствавлення (К. Роджерс, В. Столін), ціннісно-сисловою сферою особистості, в якій відображаються протиріччя між «Я-реальним» і «Я-ідеальним» (С. Карташов, А. Маслоу, К. Роджерс), у контексті критичної ситуації (Ф. Василюк, Т. Титаренко), через «рольовий конфлікт» та «конфлікт ролей» (І. Кон, М. Гомелаурі, П.

Горностай), як невідповідність впливу середовища вродженому типу реагування – темпераменту (В. Гарбузов).

Встановлено, що переживання, які супроводжують внутрішні конфлікти, можуть виконувати конструктивну і деструктивну функції. У сучасній психології акцентується увага на позитивному потенціалі внутрішніх конфліктів, у центр вивчення висувається його трансформуюча, розвивальна функція (Л. Карамушка, К. Роджерс, В. Столін, Т. Титаренко, Т. Яценко та ін.).

Критерії класифікації внутрішніх конфліктів як у зарубіжній, так і в радянській та сучасній вітчизняній психології надзвичайно різноманітні, проте фактично стосуються традиційно виокремлених сфер психічного життя особистості: когнітивної, емотивної та конативної.

Узагальнення літературних джерел з досліджуваної проблеми дозволило сформулювати власне визначення внутрішнього конфлікту як *гострого негативного переживання, викликаного тривалою боротьбою різних структур внутрішнього світу особистості, що відображає суперечливі зв'язки із соціальним середовищем*. В основі будь-якого конфлікту лежить особистісно значуща суперечність між різними потребами, мотивами, цілями індивіда, яка проявляється у когнітивній, емотивній і конативній сферах особистості. Вирішення внутрішніх конфліктів - це, у першу чергу, набуття узгодженості компонентів внутрішнього світу людини, встановлення єдності складових психіки, зниження гостроти протиріч життєвих стосунків та відношень. Інструментом вирішення внутрішніх конфліктів є механізми рефлексії, самоусвідомлення та саморозвитку (Т. Гущина).

Встановлено, що індивідуальний стиль подолання внутрішніх конфліктів з усіма його стратегіями складається у юнацькому віці (Т. Титаренко). В період отримання вищої освіти молоді люди стикаються з багатьма проблемами, вирішення яких сприяє їх особистісному і професійному становленню, або ж призводить до появи глибоких внутрішніх конфліктів. Індикатором внутрішніх конфліктів студентів виступають протиріччя між «Я-реальним і «Я-ідеальним», високий рівень тривожності, прояв агресивності і фрустрації (Г. Дубчак).

Внутрішній конфлікт студентів-психологів ще не став предметом спеціального дослідження у вітчизняній психології, а розглядався лише дотично. Так, Н. Чепелева, розглядаючи процес становлення у майбутніх психологів професійної ідентичності виділяє наступні види внутрішніх конфліктів:

- конфлікт відсутності узгодження, який полягає у зіткненні теоретичних знань і буденного знання, сформованого на базі життєвого досвіду студентів;
- конфлікт Я-ідентичності, пов'язаний з неузгодженістю уявлень про себе і об'єктивної інформації про свої особові якості, здібності, можливості та ін.;

- конфлікт «десемантизації», для якого є характерним неадекватне вживання понять;

- імітаційно-поведінковий (рольовий) конфлікт, що полягає у зіткненні двох видів поведінки – навчально-рольової і професійно-рольової.

Цілеспрямоване вивчення особливостей внутрішніх конфліктів, характерних для майбутніх фахівців цього профілю, безумовно сприятиме підвищенню ефективності їх підготовки.

Викладені вище теоретичні положення і були покладені в основу емпіричного дослідження психологічних особливостей внутрішніх конфліктів студентів-майбутніх психологів.

У **другому розділі** «*Емпіричне дослідження внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів*» викладено методичне обґрунтування та описано організацію констатувального експерименту. Подано результати експериментального дослідження структурних компонентів внутрішнього конфлікту та рівнів прояву цього явища у студентів - майбутніх психологів.

Мета констатувального експерименту полягала у дослідженні психологічного змісту структурних компонентів внутрішнього конфлікту, рівнів прояву, а також визначення основних типів конфлікту та гендерних особливостей його переживання.

Дослідницька схема вивчення внутрішнього конфлікту базувалась на його моделі за Т. Гуціною (рис.1), структурними компонентами якої виступають когнітивно-емоційний та когнітивно-мотиваційний. Зміст когнітивно-емоційного компоненту виражається смисловим наповненням та інтенсивністю конфліктних переживань, обумовлених системою самоставлення, тоді як зміст когнітивно-мотиваційного - мотиваційною спрямованістю особистості. На основі ідей К. Абульханової-Славської, О. Бодальова, І. Кона, А. Реана, В. Століна та інших психологів, зміст когнітивно-емоційного компоненту було доповнено значущими особистісними характеристиками майбутнього психолога: локусом контролю, самооцінкою та гендерною ідентичністю.

Для дослідження когнітивно-емоційного компоненту застосовувалась методика самоставлення С. Пантелєєва, методика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікованому варіанті А. Прихожан, методика вивчення локусу контролю Дж. Роттера у модифікованому варіанті Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда, методика визначення гендерної ідентичності С. Бем.

Аналіз *результатів* засвідчив значущі взаємозв'язки між проявом внутрішніх конфліктів і самозвинуваченням та відкритістю, самовпевненістю і відображеним самоставленням та самоприхильністю. При цьому, у студентів-першокурсників виявлені високі показники прояву внутрішніх конфліктів (46,6 % досліджуваних) на фоні високих показників за шкалою самозвинувачення, що свідчить про наявність сумнівів, тривожно-депресивних станів, готовність звинувачувати себе за свої невдачі і помилки, що супроводжується негативними емоціями. Такий зв'язок внутрішніх конфліктів із названими вище шкалами проявляється у рівній мірі як на 1-му,

так і на 4-му курсах навчання студентів-майбутніх психологів, хоча прояв внутрішніх конфліктів дещо знижується — високі показники наявні у 40 % досліджуваних 4-го курсу.

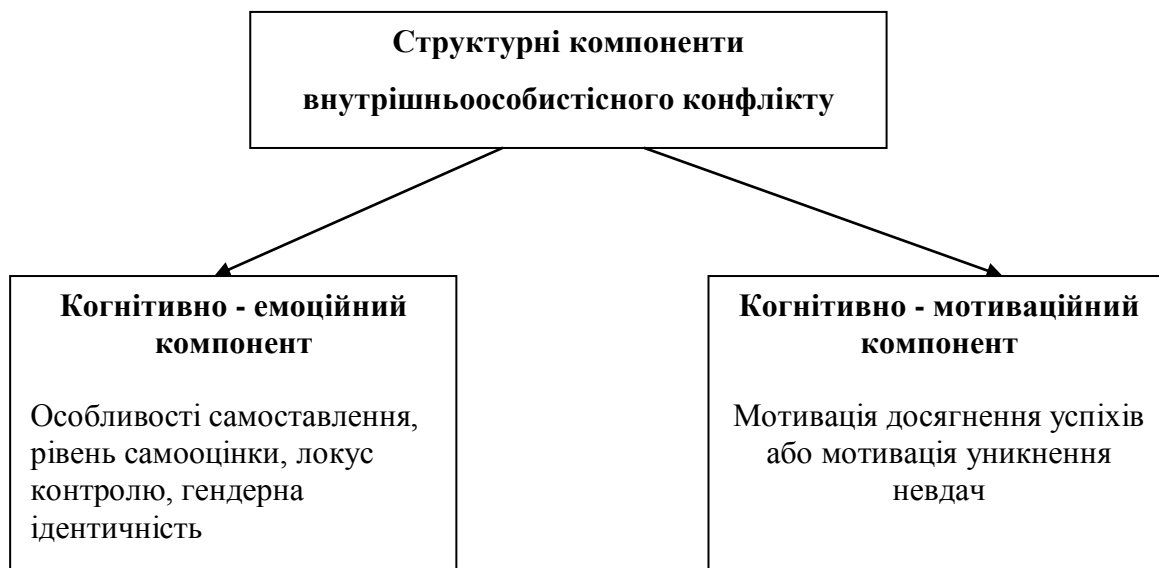

Рис. 1 Модель внутрішньоособистісного конфлікту.

Дослідження розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями особистості про свої можливості (протиріччя між «повинен» і «можу»), що проявляється у самооцінці особистості, засвідчило, що *занижена* самооцінка властива 53,1 % майбутніх психологів 1-го та 41,2 % 4-го курсу за такими шкалами: впевненість у собі, здібності, авторитет, зовнішність, характер. Ці студенти особливо реагують на невдачі, гостро відчують потребу в підтримці оточуючих, їм властива недооцінка своїх сил і можливостей. *Адекватна* самооцінка виявлена у 23,2% студентів 1-го та 35,1% 4-го курсу. Вони адекватно оцінюють свої успіхи і невдачі, схвалення і несхвалення оточуючих, їм властиве критичне ставлення до себе й до оцінок оточуючих. *Завищена* самооцінка виявлена у 24,0% досліджуваних обох курсів. Ці студенти ставлять перед собою значно вищі цілі, аніж ті, яких вони можуть реально досягнути, вони недостатньо самокритичні в оцінці своїх успіхів і невдач.

Результати дослідження локусу контролю засвідчили, що як у досліджуваних 1 курсу (69,5%), так і студентів 4 курсу (65,0%) переважає інтернальний локус контролю. Ці студенти здатні бути відповідальними за події свого життя, вони пояснюють їх своєю поведінкою, здібностями, рисами особистості. Екстернальний локус контролю було виявлено у 30,5% першокурсників та у 45,0% четвертокурсників, що свідчить про те, що ці студенти не бачать зв'язку між своїми діями і наслідками. Вони вважають, що більшість подій, які з ними відбуваються, є результатом випадку або дій інших людей.

Визначені типи ідентичності: з перевагою *маскулінних, фемінних*, із збалансованим розподілом тих й інших характеристик - *андрогінною* статевою ідентичністю. Загалом, у досліджуваних переважала андрогінна ідентичність. Встановлено, що внутрішні конфлікти виникають незалежно від типу гендерної ідентичності, проте мають місце якісні відмінності їх переживання.

Дослідження *когнітивно-мотиваційного компоненту* здійснювалось за допомогою опитувальника мотивації успіху та страху невдач А. Реана. Аналіз результатів засвідчив, що мотивація уникнення невдач переважає у 59,1% студентів першокурсників. Їм властива підвищена тривожність і невпевненість у собі, вони намагаються уникати відповідальних завдань. Мотивація досягнення успіху властива 41,2% досліджуваних першокурсників, вони впевнені у собі, відповідальні, наполегливі й цілеспрямовані. У студентів 4-го курсу мотивація уникнення невдач становить 47,1%, мотивація досягнення успіху - 53,3% .

На етапі статистичної обробки результатів дослідження, з метою визначення особливостей прояву внутрішнього конфлікту у студентів психологів та визначення чинників, які впливають на його виникнення, було використано факторний аналіз, який здійснювався в статистичній системі SPSS методом Principal components, ортогонального обертання факторного рішення Varimax.

Встановлено, що чинники виникнення внутрішніх конфліктів є дещо різними у студентів 1-го і 4-го курсів. Для першокурсників у *когнітивній* сфері характерними є наявність екстернального локусу контролю, значна розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» у таких особистісних сферах як соціальний статус та рівень інтелектуального розвитку. В *емотивній* - занижена самооцінка зовнішності та рис характеру, наявність тривожності. У *конативній* - невпевненість у собі, сором'язливість, інфантильність, залежність від соціального середовища і, як наслідок, виражена мотивація соціального схвалення та критичності, переважаюча мотивація уникнення невдачі, наявність конформної та поступливої поведінки. Для студентів 4-го курсу ці чинники є такими ж, проте локус контролю знаходиться на межі між інтернальним та екстернальним типом; наявне неприйняття власного «Я» та схильність до самозвинувачення, у них відсутня залежність від соціального середовища.

Виокремлені типи внутрішніх конфліктів за допомогою методу позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. Студенти - психологи обох курсів переживають *актуальний, ключовий та базовий* конфлікти. Для *актуального* типу характерні залежність від соціального середовища, конформна і поступлива поведінка, невпевненість у собі; для *ключового* - значна розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», в основі *базового* лежить мотивація уникнення невдач. Студенти четвертого курсу більше, ніж першокурсники, схильні до переживання саме базового конфлікту. Це є

результатом невирішення внутрішніх конфліктів на попередніх вікових етапах.

За узагальненням результатів рівнів розвитку окремих складових визначено *загальний рівень прояву внутрішніх конфліктів*. Констатовано, що у 46,6 % першокурсників і у 40,0 % четвертокурсників виявлений *високий рівень* прояву внутрішніх конфліктів, який характеризується наявністю сумнівів, тривожно-депресивним станом, незадоволеністю собою, зменшенням впевненості, недооцінкою свого «Я». 35,4 % першокурсників та 35,0 % четвертокурсників мають *середній рівень*, який характеризується тими ж ознаками, проте вони виражені меншою мірою. *Низький рівень* прояву внутрішніх конфліктів властивий 18% першокурсників та 25% четвертокурсників. Для таких студентів характерними є висока самовпевненість, відсутність емоційної напруги та наявність захисних механізмів самосвідомості.

За результатами дослідження ми можемо говорити про те, що середній рівень є найбільш конструктивним, оскільки характеризується помірними показниками внутрішнього конфлікту.

Дослідження гендерних відмінностей прояву внутрішніх конфліктів засвідчило, що 41,6 % хлопців і 32,0 % дівчат першого курсу мають *високий* загальний рівень прояву внутрішнього конфлікту, а серед четвертокурсників – 38,5 % і 33,8 % хлопців та дівчат відповідно. Хлопці обох вікових груп більш схильні до переживання внутрішніх конфліктів. *Середній* рівень спостерігається у 55,5 % хлопців і 61,5 % дівчат першого курсу, з віком кількість дівчат з таким рівнем дещо меншає, а хлопців збільшується, 57,8 % хлопців і 58,8 % дівчат четвертого курсу мають середній рівень внутрішніх конфліктів. У значно меншій кількості першокурсників (2,9 % хлопців і 7,5% дівчат) виявлено *низький* рівень. Серед четвертокурсників такий рівень мають 4,7% хлопців і 7,4 % дівчат.

Факторний аналіз отриманих результатів дослідження переконливо довів, що протікання внутрішнього конфлікту у майбутніх психологів великою мірою обумовлено самостваленням, локусом контролю та мотиваційною спрямованістю студентів. Саме ці компоненти внутрішнього конфлікту і стали основним предметом розвитку у здійсненому нами формульованому експерименті.

У **третьому розділі** «Активізація позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів» викладено теоретичні засади формульованого експерименту активізації позитивного потенціалу внутрішніх конфліктів майбутніх психологів та представлено кількісні та якісні результати апробації авторської програми.

Результати теоретичного аналізу психологічних праць Ф. Василюка, Л. Виготського, Г. Костюка, В. Століна, Т. Титаренко та інших вчених дозволяють стверджувати, що вирішення внутрішнього конфлікту відбувається через специфіку розвитку різних особистісних сфер, якостей і властивостей особистості. На основі отриманих результатів дослідження в

констатувальному експерименті та урахуванні вікових особливостей студентів виділено особистісні сфери, на які були спрямовані основні формувальні впливи: когнітивну, емотивну та конативну.

Оптимізація внутрішніх ресурсів у когнітивній сфері реалізувалась у завданнях формування у майбутніх психологів прагнення до самопізнання, позитивного самоствавлення, свідомого сприйняття внутрішніх конфліктів та особистісних ресурсних можливостей для їх вирішення. Гармонізація емотивної сфери здійснювалась шляхом зняття емоційної напруги, корекції самооцінки, підвищення почуття впевненості в собі. У конативній сфері формуючі впливи були спрямовані на набуття навичок більш адаптивної поведінки в емоційно напружених ситуаціях, усвідомлення власної мети та способів її досягнення.

Формувальний експеримент тривав упродовж 2013-2014 навчального року. Дослідженням було охоплено 40 майбутніх психологів 1-го курсу. З них 18 осіб утворили експериментальну групу, в межах якої апробовано авторську програму, а 22 особи були включені до контрольної групи, в якій навчальний процес мав традиційний характер. Заняття проводилися по 2-3 години на тиждень в межах роботи проблемної групи.

Розробка програми проводилась з урахуванням вікових особливостей студентів та специфіки фахової підготовки. Для реалізації цілей програми використовувався метод позитивної психотерапії Н. Пезешкіана у поєднанні з такими методами і прийомами як: тематичні бесіди, групові дискусії, ділові ігри, психогімнастика, техніка пісочної терапії.

Заняття об'єднані у п'ять тематичних блоків. *Блок «Особистість і конфлікт (10 годин)»* – спрямований на ознайомлення майбутніх психологів з поняттям та структурними компонентами внутрішнього конфлікту, історією його вивчення у зарубіжній та вітчизняній психології, а також основними стратегіями вирішення внутрішніх конфліктів. *Блок – «Я» (8 годин)* спрямований на розкриття і аналіз змісту ресурсних можливостей особистості, підвищення самооцінки, що допомагає усвідомити власні особистісні та професійні якості, сприяє засвоєнню навичок позитивного мислення, розвиває вміння працювати у команді, продукувати ідеї та відстоювати власну позицію. *Блок «Комунікативна компетентність» (4 годин)* спрямований на сприяння розвитку у майбутнього фахівця ставлення до себе як суб'єкта спілкування, повноцінної і діяльної особистості, набуття навичок адаптивної поведінки, усвідомлення власної поведінки у взаємодії з оточенням. *Блок – «Управління емоційними станами» (4 годин)* спрямований на ознайомлення з можливостями застосування методики аутогенного тренування, сприяння відновленню психоемоційного стану. *Блок «Я – творець свого життя» (6 годин)* передбачає усвідомлення студентами своєї ролі у творенні власного майбутнього; розвиток навичок планування, вироблення навичок впевненої поведінки і віри у власний успіх тепер та в майбутньому.

На контрольному етапі дослідження здійснювалася діагностика рівня внутрішніх конфліктів майбутніх психологів, компонентів самоствалення, навчальної мотивації та локусу контролю після формувальних впливів на них під час реалізації програми. Контрольні заміри здійснювалися за допомогою діагностичного інструментарію, який використовувався у констатувальному експерименті.

Узагальнені результати формувального експерименту подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка прояву внутрішніх конфліктів у студентів першого курсу експериментальної і контрольної груп до і після формувального експерименту(у %)

Рівні прояву внутрішніх конфліктів	Студенти I курсу					
	ЕГ			КГ		
	До експерименту	Після експерименту	Різниця	До експерименту	Після експерименту	Різниця
високий рівень	42,3	28,9	13,4	39,2	39,0	0,2
середній рівень	32,1	36,9	4,7	36,3	37,1	0,8
низький рівень	25,6	34,2	8,6	24,5	23,9	0,6

Встановлено, що у досліджуваних експериментальної групи високий рівень прояву внутрішніх конфліктів знизився на 13,4%, в той час як низький підвищився на 8,6%. Позитивні зміни відбулися у рівні компонентів самоствалення. Так, у першокурсників експериментальної групи високий рівень самоприхильності збільшився на 5,8%, а низький - зменшився на 10,4%. Зміни відбулися і у прийнятті студентами власної особистості. Високий рівень самоприйняття збільшився на 4,7%, в той час, як низький – зменшився на 8%. Зміни у показниках самовпевненості характеризуються тим, що у досліджуваних експериментальної групи високий рівень збільшився на 4,9%, в той час як низький рівень зменшився на 8,9%.

Позитивні зміни відбулися у рівні самооцінки, мотивації та локусу контролю.

У студентів експериментальної групи *адекватна самооцінка* була виявлена у 48,9% досліджуваних, що на 8,3% більше, ніж до проведення формувального експерименту. Показник «занижена самооцінка», навпаки, на 7,1% зменшився.

Суттєві зміни відбулися і в мотиваційній сфері майбутніх психологів. На відміну від студентів контрольної групи, у досліджуваних експериментальної групи мотивація досягнення успіху була виявлена у 53% студентів, що на 7% більше, ніж до початку експерименту.

Виявлено зміни у рівні суб'єктивного контролю. Так, інтернальний локус контролю до проведення формувального експерименту був виявлений у 40,7% першокурсників експериментальної групи, після формувального експерименту даний показник збільшився на 10,5%. У студентів контрольної групи суттєвих змін не спостерігалось.

Одержані в результаті формувального експерименту дані були статистично оброблені за допомогою програми SPSS Statistics 18. Оцінка достовірності відмінностей у проявах рівня внутрішніх конфліктів, компонентів самоствавлення, навчальної мотивації та локусу контролю підтвердила ефективність програми формувального експерименту. Участь у програмі активізації позитивного потенціалу внутрішніх конфліктів також сприяла підвищенню рівня самопізнання, закріпленню позитивного досвіду вирішення внутрішніх конфліктів, реалізації особистісно значущих цілей, підвищенню ефективності спілкування та зниження негативного фону настрою. Окрім того, систематичні спостереження за студентами в процесі групової роботи дозволяють говорити про певні зміни в уявленні ними про майбутню професію. Тренінгові заняття дали можливість майбутнім психологам намітити конкретні шляхи подальшого професійного розвитку, про що свідчать самозвіти студентів по завершенню формувального експерименту.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження психологічних особливостей внутрішніх конфліктів студентів – майбутніх психологів; досліджено структурні компоненти, рівні та типи внутрішнього конфлікту; обґрунтовано, розроблено та апробовано програму активізації позитивного потенціалу внутрішніх конфліктів майбутніх психологів, яка, водночас, є програмою їх особистісного зростання.

1. У психологічній науці не існує єдиного підходу до трактування внутрішнього конфлікту, назва якого визначається по-різному: внутрішньо-особистісний, особистісний, інтрасуб'єктивний, інтраперсональний. Розглянуті теоретичні концепції об'єднують його розуміння як *гострого негативного переживання, яке викликане тривалою боротьбою різних структур внутрішнього світу особистості і відбиває суперечливі зв'язки із соціальним середовищем*. Внутрішні конфлікти можуть виконувати конструктивну і деструктивну функції. Внутрішній конфлікт охоплює найрізноманітніші аспекти буття особистості, його показниками у *когнітивній* сфері є суперечливість «образу Я», в *емотивній* – занижена самооцінка, значні негативні переживання, високий рівень тривожності, у *конативній* – невпевненість у собі та своїх діях, чутливість до зовнішніх оцінок,

вразливість та пошук підтримки оточення, зниження якості спілкування та мотивація уникнення невдач.

2. Для майбутніх психологів характерні *високий, середній та низький рівні* прояву внутрішніх конфліктів. *Високий рівень* характеризується наявністю в особистості сумнівів, тривожно-депресивним станом, невдоволенням собою, зменшенням впевненості, низьким рівнем самоствалення. *Середній* рівень характеризується тими ж ознаками, проте вони виражені меншою мірою. *Низький рівень* внутрішніх конфліктів характеризується відсутністю емоційної напруги, високою самовпевненістю та надмірною кількістю захисних механізмів, які використовує особистість.

Чинники виникнення внутрішніх конфліктів змінюються впродовж періоду професійної підготовки психологів. Для першокурсників у *когнітивній* сфері характерними є наявність екстернального локусу контролю, значна розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» у таких особистісних сферах як соціальний статус та рівень інтелектуального розвитку. В *емотивній* - занижена самооцінка зовнішності та рис характеру, наявність тривожності. У *конативній* - невпевненість у собі, сором'язливість, інфантильність, залежність від соціального середовища і, як наслідок, виражена мотивація соціального схвалення та критичності, переважаюча мотивація уникнення невдачі, наявність конформної та поступливої поведінки. Для студентів 4-го курсу ці чинники є такими ж, проте локус контролю знаходиться на межі між інтернальним та екстернальним типом; наявне неприйняття власного «Я» та схильність до самозвинувачення, залежність від соціального середовища відсутня. Це пов'язано з тим, що в процесі навчання проходить переоцінка системи життєвих цінностей і прийняття на себе відповідальності за події, які відбуваються у їхньому житті, за період навчання студенти також починають усвідомлювати своє місце у соціумі або ж приймають ті соціальні ролі, які вони у ньому відіграють. Неприйняття власного «Я» пов'язано з тим, що нові внутрішні протиріччя пов'язуються з невіршеними на попередніх етапах розвитку, навчання, перетворюючись на глибинний страх «бути не таким як треба».

3. Для студентів - психологів на всіх етапах професійної підготовки властиві *актуальний, ключовий та базовий* внутрішньоособистісні конфлікти. Для *актуального* типу характерні залежність від соціального середовища, конформна і поступлива поведінка, невпевненість у собі; для *ключового* - значна розбіжністю між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», в основі *базового* внутрішнього конфлікту лежить мотивація уникнення невдач. Студенти четвертого курсу більше, ніж першокурсники, схильні до переживання саме базового конфлікту. Це є результатом невіршення особистістю внутрішніх конфліктів на попередніх вікових етапах. Внутрішні конфлікти виникають незалежно від типу гендерної ідентичності, проте мають місце якісні відмінності їх переживання під її впливом.

4. Теоретичним підґрунтям активізації позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів виступають положення, які реалізовані на теоретико-методологічних принципах:

- позитивного функціоналізму: конфлікт стимулює особистісне зростання; сприяє розкриттю творчого потенціалу;
- керованості конфліктом: негативні наслідки можуть бути мінімізовані, а позитивні посилені;
- родового взаємозв'язку конфліктних феноменів: розуміння сутності внутрішнього конфлікту – ключ до пояснення інших проявів конфліктності (міжособистісних, міжгрупових тощо);
- розвитку як умов подолання протиріч і вирішення конфліктів;
- цілісності розвитку, згідно з яким формування позитивних установок стосовно власного «Я» не відбувається ізольовано, а сприяє вдосконаленню комунікативних навичок і усвідомленню мотивів самореалізації у соціально-рольовому просторі;
- проблематизації в організації діяльності і розвитку самосвідомості, який дозволяє активізувати рефлексивні процеси;
- орієнтації на «індивідуальні норми», згідно з яким відбувається ставлення до проблем студентів на тому рівні, на якому вони актуальні, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента.

Авторська програма, розроблена на основі цих положень, з використанням методу і методик позитивної психотерапії зумовлює підвищення рівня самоприйняття, самоцінності, самовпевненості та відкритості, зниження загального рівня внутрішніх конфліктів, підвищення рівня самопізнання майбутніх фахівців, закріпленню позитивного досвіду вирішення внутрішніх конфліктів, реалізації особистісно значущих цілей. Студенти навчилися краще встановлювати причинно-наслідкові зв'язки життєвих подій, усвідомлювати обумовленість свого майбутнього власними діями та вчинками, планувати та визначати шляхи досягнення запланованого.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми внутрішніх конфліктів. Її подальше вивчення ми вбачаємо у розробці психодіагностичного інструментарію дослідження даного феномену, його вивчення на всіх вікових етапах розвитку особистості та на різних професійних контингентах досліджуваних.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Боброва Л. Г. Внутрішньоособистісні конфлікти майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема / Л. Г. Боброва // Науковий Часопис НПУ імені Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. Наукових праць.- К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - № 32(56). - С.171-176.
2. Боброва Л. Г. Внутрішній конфлікт як предмет дослідження у

зарубіжній психології / Л. Г. Боброва // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України/ за ред. С. Д. Максименка. Т. XII, част. 7. - К., 2010.- С.46-53.

3. Боброва Л. Г. Внутрішні конфлікти як проблема психології особистості / Л. Г. Боброва // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості/ за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. - Київ, 2011. - Том 11. - Вип. 4. - Ч.1. - С.111-116.

4. Боброва Л. Г. Особливості внутрішніх конфліктів студентів-першокурсників майбутніх психологів та менеджерів / Л. Г. Боброва // Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Серія № 12 Психологічні науки: Наукових праць.- К.: НПУ імені Драгоманова, 2010.- № 35 (59). - С. 194 – 200.

5. Боброва Л. Г. Внутрішні конфлікти студентів-першокурсників та випускників — майбутніх психологів /Л. Г. Боброва // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України / За ред.. С. Д. Максименка. Т. XIII, част. 7. – К.,2011. - С.22-30.

6. Боброва Л. Г. Вплив типу гендерної ідентичності на внутрішні конфлікти студентів — майбутніх психологів / Л. Г. Боброва // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А.Онуфрієвої. - Вип. 18.- Кам' янець - Подільський: Аксіома, 2012.- С. 43-52.

Зарубіжне фахове видання:

7. Bobrova L. Psychological features of inner conflicts of future psychologists / L. Bobrova // The Advanced Science Journal ISSN 2219-746X. – volume 2013 issue 11. – United States. - S. 67- 70.

Матеріали конференцій та інші наукові видання:

8. Боброва Л. Г. Типологія внутрішніх конфліктів майбутніх психологів / Л. Г. Боброва //Оцінювання професійної компетентності випускників педагогічних ВНЗ:Матеріали міжнародного науково-методичного семінару (14 березня 2013 р.) / Упоряд. Кучеренко Є. В. // За заг. ред. акад.Бондаря В. І. та проф.. Матвієнко О. В., 2013.- С.15-22.

9. Боброва Л. Г. Позитивна психотерапія як метод корекції внутрішніх конфліктів особистості. / Л. Г. Боброва // Професійна підготовка практичного психолога: теорія і практика: [збірник наукових статей]. - Випуск 1 /Нац. Пед. Ун-т імені М. П. Драгоманова. С. 37-44

10. Боброва Л. Г. Теоретичний аспект проблеми дослідження внутрішньо-особистісних конфліктів у безробітних / Л. Г. Боброва //Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення в умовах фінансово-економічної кризи: зб. Праць за матеріалами IV Всеукр. Наук.-практ. Конф., 30 жовт. 2009 р. С.64-71

11. Боброва Л. Г. Динаміка внутрішніх конфліктів майбутніх психологів / Л. Г. Боброва // Актуальні проблеми практичної психології: зб. Праць за матеріалами Всеукр. Наук.-практ. Конф., 29 березня 2012 р. С.219-224

АНОТАЦІЇ

Боброва Л. Г. Психологічні особливості внутрішньо особистісних конфліктів майбутніх психологів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова – Київ, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню психологічних особливостей внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів. У роботі представлено теоретико-методологічні підходи до вивчення внутрішньоособистісного конфлікту, виділено характерні його ознаки та особливості прояву, обґрунтовано вплив внутрішньоособистісного конфлікту на розвиток особистості майбутнього психолога.

Експериментально з'ясовано взаємообумовленість внутрішньо-особистісного конфлікту та окремих утворень особистісного розвитку у юнацькому віці (*компонентів самоставлення, самооцінки, мотиваційної спрямованості, локусу контролю*). Встановлено рівні (*високий, середній, низький*) прояву внутрішніх конфліктів. Розкрито психологічні чинники (*когнітивні, емотивні, конативні*) внутрішньоособистісних конфліктів. Виокремлено типи (*актуальний, ключовий, базовий*) внутрішньо-особистісних конфліктів студентів-майбутніх психологів. Встановлено їх незалежність від типу гендерної ідентичності.

Обґрунтовано, розроблено та апробовано програму активізації позитивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх психологів методом позитивної психотерапії. Доведено доцільність її використання у ВНЗ при підготовці майбутніх психологів.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, самоставлення, самооцінка, мотиваційна спрямованість, локус контролю, гендерна ідентичність, типи внутрішньоособистісних конфліктів, особистісний розвиток.

Боброва Л. Г. Психологические особенности внутриличностных конфликтов будущих психологов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

Диссертация посвящена изучению психологических особенностей внутриличностных конфликтов будущих психологов.

На основе теоретического анализа установлено, что внутриличностный конфликт - это конфликт, представляющий собой столкновение

противоположно направленным мотивов, потребностей, интересов, ценностей, целей, идеалов личности. Выделены характерные признаки внутриличностного конфликта, а также обоснована его роль в развитии личности.

Экспериментальным исследованием выделены высокий, средний и низкий уровни проявления внутриличностных конфликтов. Для высокого уровня характерны: тревожно-депрессивное состояние, неуверенность в себе, сомнения в ценности собственной личности. Средний уровень характеризуется идентичными признаками, но интенсивность их проявления выражена в меньшей степени. На низком уровне наблюдается отсутствие эмоционального напряжения, самоуверенность, а также наличие защитных механизмов самосознания.

Эмпирическим исследованием были установлены некоторые различия в причинах возникновения внутриличностных конфликтов у студентов-психологов 1-го и 4-го курсов. Для первокурсников в когнитивной сфере характерными являются: наличие экстернального локуса контроля, значительное расхождение между «Я-реальным» и «Я-идеальным» в таких личностных сферах как социальный статус и уровень интеллектуального развития. В эмотивной – заниженная самооценка внешности и характера, а также наличие тревожности. В конативной – неуверенность в себе, инфантильность, зависимость от социального окружения, мотивация избегания неудач. У четверокурсников эти причины такие же, но локус контроля находится между интернальным и экстернальным типом, им присуще принятие собственной личности, склонность к самообвинению, зависимость от социального окружения отсутствует.

Выделены основные типы конфликтов: актуальный (конфликт с изменяющейся реальностью), ключевой (конфликт взаимоотношений) и базовый (несоответствие идеалу). Экспериментально доказано, что существуют отличия в динамике проявления разных типов внутриличностных конфликтов будущих психологов 1-го и 4-го курсов обучения. Большинство студентов 4-го курса переживают именно базовый конфликт. Это объясняется невозможностью конструктивного разрешения внутриличностных конфликтов на предыдущих этапах развития.

Выявлены особенности переживания внутриличностных конфликтов у студентов с различной гендерной идентичностью.

Эмпирическим исследованием была установлена взаимосвязь внутриличностного конфликта с компонентами самооотношения, мотивацией и локусом контроля. Это даёт основания утверждать, что уровень развития этих личностных образований может быть основным условием разрешения внутриличностных конфликтов конструктивным способом.

Обоснована возможность метода позитивной психотерапии с целью активизации позитивного потенциала внутриличностных конфликтов будущих психологов. Эффективность разработанной программы

подтверждена качественными и количественными изменениями в уровне проявления внутренних конфликтов, компонентов самооотношения, субъективного контроля и мотивации исследуемых экспериментальных групп обеих возрастных категорий. Апробация и внедрение авторской программы способствовало также развитию рефлексивных и коммуникативных навыков, что подтверждает ее эффективность и целесообразность использования в учебном процессе подготовки психологов.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, самооотношение, мотивация, локус контроля, гендерная идентичность, позитивная психотерапия, личностное развитие.

Bobrova L.G. The psychological peculiarities of the interpersonal conflicts of the future psychologists. – Manuscript.

Dissertation for obtainment of the scientific degree of the candidate of physiological sciences on the speciality 19.00.07 – pedagogical and age psychology. – The National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2014.

The dissertation research is devoted to the study of the psychological interpersonal conflicts of the future psychologists. In the work the theoretical-methodological approaches to the study of interpersonal conflict are represented, and its typical signs and peculiarities of display are separated; the influence of interpersonal conflict for the development of the future psychologist personality is substantiated.

It was established that the future psychologists have the high indicators of display of the interpersonal conflicts. This takes place as both at the first and forth courses of students' study. The correlation of the interpersonal conflict and separate formations of the personal development in the juvenile age, namely components of self-attitude, self-assessment, motivation direction and the control locus was experimentally established.

The psychological factors were revealed, which determine the appearance of the internal personal conflicts, particularly: *cognitive, emotive, connotative*.

The types of interpersonal conflicts of the students-future psychologists were separated: *actual, key, basic*.

The programme of activation of the positive potential of interpersonal conflicts of the future psychologists was substantiated, developed and tested. The appropriateness of its usage in HEI at preparation of the future psychologists was proved.

Key words: interpersonal conflict, self-attitude, self-assessment, motivation direction, control locus, gender identity, types of interpersonal conflicts, personal development.